

ОВОЛОДІННЯ ПОЧАТКОВИМИ НАВИЧКАМИ ДАКТИЛЬНО-ЖЕСТОВОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Лариса Малинович

Перед педагогічною теорією і практикою стоять сьогодні важливі завдання – підготувати нечуючу молодь, яка має необмежені можливості свого розвитку, до повноцінного самостійного життя із врахуванням потреб сьогодення. Спектр економічних, політичних і освітніх реформ, які сколихнули українське суспільство висувають високі вимоги до сучасного випускника спеціального і загальноосвітнього закладу, як до майбутнього висококваліфікованого спеціаліста, національно зрілого громадянина незалежної України, високоморальної, духовно багатой і політично зрілої особистості. В силу демократизації освітніх процесів в цілому світі і в Україні, зокрема, зміст і система спеціальної освіти нечуючих зазнали останнім часом значних прогресивних змін, однією із яких є повернення жестової мови (ЖМ) в навчально – виховний процес.

Заборону вживання ЖМ в освітніх закладах нечуючих в країнах колишнього Радянського Союзу диктатором Йосипом Сталіним можна порівняти із забороною вживання української мови в офіційних установах після прийняття «славнозвісного» Валуєвського циркуляру. Причиною також можна вважати і той факт, що тривалий час в світовій практиці навчання нечуючих спостерігалось протистояння двох методів навчання – чистого усного і мімічного. Країни посткомуністичного режиму обрали чистий усний метод, як засіб навчання в школах нечуючих, що привело до їх цілковитої ізоляції, сформувало негативні стереотипи і упередження стосовно спільноти глухих.»Глухих вважали розумово неповноцінними, неповносправними у здатності до навчання через те, що вони не чують, а тому їм приписували необхідність у спеціальному навчанні і соціальних послугах, щоб зменшити і коректувати їх вади»[2]. Поодинокі випадки здобуття нечуючими вищої освіти, наукових ступенів лише підтверджували негативні установки в суспільстві стосовно глухоти. »... До сьогодні батьки нечуючих дітей переживають страх, що їхні діти ніколи не будуть розмовляти, якщо їх не піддавати впливу виключно усної мови під час раннього періоду»[2].

Низька активність громадських організацій нечуючих, їх поодинокі спроби лобіювання у вищих ланках влади право навчатися рідною мовою до кінця ХХ століття не приносили відчутних результатів. Протягом майже піввікового періоду спостерігалось призупинення наукових лінгвістичних досліджень ЖМ, забуття поняття «білінгвізму глухих людей, як об'єктивної реальності», яке запропонував видатний вчений, психолог Лев Семенович Виготський. Він одним із перших науковців доводив, що «велетенська частка їх

соціального життя і діяльності є знищена через виведення ЖМ з-поміж дозволених засобів спілкування між глухим дітьми». Метр психології нечуючої дитини, Лев Семенович Виготський, стверджував, що різні форми мовлення можуть бути не тільки конкурентами один для одного, а й сходишками, завдяки яким нечуюча дитина поступово оволодіває мовленням, аргументовано рекомендував сурдопедагогам використовувати усі можливості мовленнєвої діяльності глухої дитини, не ставлячись недобррозичливо до міміки як до ворога. [3]

Дослідження визначного українського психолога О.В. Запорожця стосуються розвитку мислення в ранньому періоді розвитку нечуючої дитини. Автор стверджує, що «при наявності правильного побудованого педагогічного процесу, навчанні відповідним мовним формам, здійснюється перехід до нової форми спілкування – мовної. Коли систематична виховна робота відсутня, дитина прагне самостійно задовольнити свої нові потреби, утворюючи форми **мімічної** і **графічної мови**, які при всіх особливостях є, безсумнівно, формами мовними»[1]. Підтвердження існування інших форм мови і відповідно інших форм мовленнєвого мислення є у наступному твердженні: «Якщо глухий дитина не володіє не тільки звуковою, але й спеціально жестовою мовою глухих, характер зв'язи його з іншими людьми, зміст його спілкування вже утворює початок мови. Це вже мова, хоча ще не дуже спеціалізована, ще не відокремлена від практичних дій.»[1] Серед ряду емоційних виразних рухів, які супроводжують дії глухонімої дитини у досягненні певного завдання, іноді виступають **мімічні моменти вищого психологічного значення**, функція яких виходить за межі безпосереднього вираження емоцій. В таких мімічних моментах вже міститься повідомлення про предмет, здійснюється пізнавальний розвиток. Отже, «як би ні були примітивні спонтанні жесты глухонемых, ... они уже имеют **комунікативно-сигніфікативну функцію на основі предметної віднесеності**». Автор нашоєхує нас на думку, що **зміна форми вираження від мови жестів, мови малюнку, ... які передують вступу до звукової мови, є підтвердженням факту існування внутрішньої закономірності розвитку мовлення, яка не проявляє себе в нормальному онтогенезі тому, що там розвиток інакшим чином пов'язаний із процесом навчання.** [1].

На важливість ЖМ в житті найменших вихованців освітніх закладів вказував Соколянський І.О. Розуміючи, що ЖМ є необхідною на початковому етапі навчання нечуючих дітей, прибічник демократичних перетворень в освіті сурдопедагог Соколянський І.О. зазначав -«Ігнорування жестової мови глухого дитини в дошкільній і шкільній період – тягчайшеє правопорушення, яке повинно бути каране в кримінальному порядку» [3].

Впродовж останніх десятиліть почали з'являтися описи лінгвістичних досліджень ЖМ інших держав, що стверджувало факт існування ЖМ як самостійної комунікативної одиниці спільноти нечуючих із своєю фонетикою, граматиною, синтаксисом і правилами взаємодії т.д. Докторант Університету Альберти (Канада), вчитель школи № 101 м. Львова Марії Покрови для глухих дітей Ігор Кобель вивчав зарубіжні лінгвістичні дослідження з питань ЖМ : Wiliama Stokoe (1960) американської жестової мови, внаслідок академічного дослідження котрого мова була визнана як візуальна мова з цілісним комплексом своїх правил; Paul, Peter (1996) - про першу і другу англійську літературну мову; Mason, D.G (1995) - чому білінгвізм і бікультуралізм запроваджений в навчання нечуючих; Mashie (1995), Finnegan (1992), Charrow (1981), М. Родда» (2002р.), Д. Рассел, (Київ, 2005). Ґрунтовно вивчала історію використання і вивчення ЖМ в Україні, починаючи із початку ХІХ ст і популяризувала маловідомі факти на шпальтах періодичної преси органу нечуючих «Наше життя», у фахових виданнях (журнал «Дефектологія» С.В. Кульбіда (Київ, 2003, 2004, 2005).] Питання жестової мови розглядати провідні сурдопедагоги радянської доби – М.М. Лаговський, І.О. Соколянський, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, Р.Г. Краєвський Р.М. Боскіс, Н.Г. Морозова і сучасні науковці – С.В. Кульбіда, Т.Ф. Марчук, практики - Ю.М. Крамар (Львів, 2000), І. Кобель (Альберта (Канада) 2004.), Н.Б. Адамюк, (Київ, 2000), Н.А. Болдирева (Київ, 2000), О.А. Дробот (Київ 2000, 2003). Ветеран УТОґу, відомий практик Н.В. Іванюшева створила не один посібник з вивчення російської ЖМ, яка була поширена на теренах нашої держави. Але сьогодні ми маємо методичний посібник української ЖМ, який виданий нею у співпраці із науковцем Інституту спеціальної педагогіки АПН України С.В. Кульбідою.

В резолюції Першої Всеукраїнської конференції «Історії навчання глухих в Україні» (Київ, 2000) та Першої Всеукраїнської конференції «Проблеми реабілітації інвалідів зі слуху в Україні на сучасному етапі та можливі шляхи їх вирішення» (Київ, 2003) рекомендувалось запровадити в школах – інтернатах вивчення ЖМ, організувати курси при школах інтернатах для глухих дітей, ввести предмет «Жестова мова» в НПУ імені М.П. Драгоманова. Вносились пропозиції Міністерству освіти і науки України щодо забезпечення обов'язкового знання Д-ЖМ глухих педагогічного персоналу дошкільних та шкільних закладів для дітей з вадами слуху а також розробити програму та запровадити в спеціальних школах для глухих дітей уроки з культури Д-ЖМ глухих

Враховуючи рекомендації, вміщені в резолюціях всеукраїнських науково-практичних конференцій, адміністрації вищих учбових закладів різних рівнів акредитації Львова із розумінням ставляться до включення до навчальних планів педагогічних спеціальностей предмет «Корекційна педагогіка», де студентам пропонується інформація про причини і класифікацію глухоти, шляхи корекції, життєві досягнення нечуючих, роль громадських

організацій, дається поняття білінгвізму у освіті нечуючих. Студенти спеціальності «Дошкільне виховання», «Початкове навчання», «Практичний психолог», «Соціальний педагог» набувають початкових практичних навичок оволодіння технікою Д-ЖМ з допомогою електронного варіанту курсу «Українська ЖМ». Значно ширше знайомляться із психічним розвитком нечуючих і станом навчально – виховної роботи на спеціальності «Дефектологія (Корекційна педагогіка)». Вивчаючи ряд предметів із проблем глухоти і маючи можливість контактувати з нечуючими дітьми різного віку під час педагогічної практики, у студентів не спостерігалось сформованих негативних стереотипів стосовно глухоти, вживання ЖМ. Дещо інше ставлення до проблеми глухоти було у студентів інших педагогічних спеціальностей. Здійснивши попереднє опитування серед студентів Педагогічного коледжу ЛНУ імені Івана Франка і Львівського Інституту Міжнародної академії управління персоналом, нами було відмічено жвавий інтерес і зацікавлення до оволодіння початковими навичками Д-ЖМ мови при припущенні неможливості її застосування у майбутній педагогічній діяльності. У студентів спостерігалось уявлення про недостатню компетентність нечуючих, низький рівень їх інтелектуального розвитку, незнання наукових, трудових і спортивних досягнень. Уявлення про соціум нечуючих значно змінився після проходження педагогічної практики студентами в освітніх закладах компенсуючого типу для глухих дітей. Маючи можливість безпосередньо застосувати свої первинні уміння і навички з володіння дактилем, ЖМ, студенти пропонували збільшити кількість годин для її вивчення за рахунок факультативних занять, пропонували передбачити вивчення матеріалу з анатомії, психології, історії, культури, мистецтва, літератури, спорту нечуючих у самостійних опрацюваннях, пошукових роботах, курсових дослідженнях. Початковий рівень оволодіння практичними навичками Д-ЖМ створював відчуття неповноцінності. Студенти відмічали, що бар'єр у стосунках зникне, якщо саме з боку нечуючих буде продемонстровано бажання комунікувати з чуючими людьми.

Інтеграційні процеси, які спостерігаються в Україні стосовно залучення дітей з вадами слуху в загальноосвітній простір, ставлять вищі вимоги до сучасного педагога-новатора, висококваліфікованого фахівця, який повинен мати достатній багаж теоретичних знань, практичних умінь і навичок працювати з дітьми з порушеннями психомоторного розвитку.

Сьогодення українського суспільства дало надію на повернення її нечуючих громадянам право на власну мову, історію, культуру, самовизначення. Проблематика існування білінгвізму у навчанні нечуючих почало підніматися на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах В червні 2004 були внесені зміни до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», який зробив перші кроки щодо реабілітації ЖМ в навчально-виховному процесі школи глухих дітей – «Запровадження

вивчення української ЖМ ...для 1-4 класів глухих». Попереду ще тривала робота із створення методичного і дидактичного забезпечення впровадження вивчення курсу української жестової мови в середній і старшій школі, ВНЗ, спеціальних дошкільних закладах для глухих дітей, в ранньому періоді розвитку малюка, де закладаються основи для повноцінного всебічного розвитку особистості, пізнавального розвитку, який би наближався до розвитку його чуючого ровесника і сприяв успішній соціалізації нечуючої дитини в нові умови життя і навчання, формував умови для високого рівня готовності до навчання в школі.

Ключові слова: жести́ва мо́ва (ЖМ), дактиль(Д), білінгвізм, залучення, інтеграція.

Бібліографія:

1. *Запорожець А.В. Роль елементів практики і мови в розвитку мислення у дітей на матеріалі глухонемих дітей (Избранные психологические труды Т.1, М.: Педагогика, 1986. - С. 155 -177.*
2. *Кобель І. Мовне питання у навчанні глухих дітей: Заклик до створення лінгвістичної та культурологічної різноманітності. Університет Альберти, Едмонтон, Канада, 2005.*
3. *Кульбіда С.В. Використання і вивчення жестової мови в Україні. // Наше життя.- №26. – 32.- 2004.*
4. *Матеріали міжнародного науково – практичного семінару «Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти», Київ, 26 – 27 травня, 2000.*
5. *Матеріали I Всеукраїнської конференції «Проблеми інвалідів зі слуху в Україні» на сучасному етапі та можливі шляхи їх вирішення.- К, 2003.*
6. *Матеріали I і II Всеукраїнської конференції з історії навчання глухих в Україні.- К, 2001, 2005.*